

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 22 februari 1916 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om ombildning av häradsnämnden till jury m. m.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Trana*), Söderbergh, Gezelius, Rogberg*), Alexanderson*), greve Spens, Dahl, Hult, Schotte, Lindqvist i Stockholm, Pettersson i Bjälbo*), Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Karlsson i Fjäl och Borg.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 22, hava herrar *Söderberg* i Hobborn och *Andersson* i Milsmaden hemställt, »att riksdagen måtte uttala sig för återställande av häradsnämnden till dess forna och rätta uppgift som jury, eventuellt med tillämpning av i motionen angivna principer och i sammanhang därmed för inrättande av verkliga och effektiva folkdomstolar även på andra rättsområden, samt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta utreda det hithörande och för riksdagen framlägga förslag i ämnet».

I fråga om den motivering, varå berörda hemställan grundats, får utskottet hänvisa till motionen.

*Utskottet.
Historik.*

Vår svenska häradsnämnd var från början icke såsom nu en ständig beståndsdel av häradsrätten, utan tillsattes för att i vissa mål utleta och på ed yttra sig om »vad sant vore». Rättens ordförande, häradshövdingen, var ensam dömande på tinget. Utvecklingen förde emellertid därhän, att nämnden blev permanent. Då nämndens utlåtande

för domaren var bindande och nämndens yttrande om fakta med tiden kom att omfatta även deras rättsliga kvalificering, återstod slutligen för domaren endast en enkel lagtillämpning. Under 16:de och 17:de århundradena försvagades av flera anledningar domarens inflytande ytterligare, medan nämndens myndighet ökades, så att nämnden ej blott frikände eller förklarade skyldig utan jämväl yttrade sig i rättsfrågornas hela vidd, därvid domarens uppgift i allmänhet faktiskt nedsjönk till att avkunna det av nämndens pluralitet fattade beslutet, dock att vid lika röstetal inom nämnden den mening ansågs böra gälla, som av ordföranden biträdades. Genom 1734 års lag upphävdes nämndens övermakt inom domstolen men dess meddomareställning eller rätt att deltaga jämväl i lagtillämpningen i hela dess vidd bibehölls med föreskrift dock, att ordföranden skulle, innan beslut fattades »underrätta nämnden om saken och de skäl däri äro, så ock vad lag i ty fall säger». Enligt 1734 års lag skall alltså den rättslärde domaren till ledning för lekmännen först avgiva sitt votum, vilket jämväl blir domstolens beslut, så framt det ej strider mot lekmännens sammanstående uppfattning av rätt och bevis samt dessa vilja på eget ansvar göra denna uppfattning gällande.

Häradsnämnden är alltså i fråga om uppkomst och ursprunglig betydelse i många stycken jämförlig med den engelska juryn, men har utvecklat sig till en helt annan domstolstyp. Nämnden prövar i likhet med domaren det föreliggande målet i hela dess vidd, d. v. s. såväl bevisfrågan som rättsfrågan, då däremot juryn blott har att avgöra vad som i målet skall anses bevisat och överlämnar åt den rättsbildade domaren att subsumera det sålunda konstaterade faktum under viss lagbestämmelse.

Jurysystemets införande i vår processordning har flera gånger varit ifrågasatt. Lagkommittén, som i sitt åren 1822 och 1832 framlagda »Förslag till Utsöknings-Balk så ock till Rättegångs-Balk» bibehållit häradsrättens sammansättning och nämndens ställning inom häradsrätten oförändrad, så vitt avsåge rättegången i tvistemål, yttrar i sin motivering bl. a.: Mången torde till äventyrs fråga, varför man ej hellre föreslagit jury än en så beskaffad ständig nämnd som den nu omtalade (häradsnämnden). Kommittén mötte denna fråga med det svar, att den genom förslaget att låta vissa stridigheter avgöras av särskild nämnd antagit juryinrättningen i de fall, för vilka den funnes användbar i tvistemål. Kommittén hade ej kunnat komma till den övertygelsen, att jury lämpade sig för tvistemål i allmänhet. Vad man erinrat mot ständiga nämnden i hänsikt till svårigheten att bedöma tvistiga

och invecklade rättsfrågor, gällde även om jury. Den gräns, man trott kunna uppdragas emellan juryns och domarens befattningar, efter vilken den förra skulle sysselsätta sig endast med bevisningen och den senare blott med lagtillämpningen, torde näppeligen vid strängare undersökning hålla stånd. Skulle jury i tvistemål finnas, måste den vara berättigad fälla dom i saken; eljest tjänade den till intet. Efter denna åsikt hade ock kommittén uppgjort sitt förslag om särskilda nämnden i de fall, där en sådan ansetts äga rum; den utövade i dessa fall oinskränkt domarmakt. Men det vore ej nog, att juryn dömde, det låge även uti inrättningens natur, att domen ej skulle kunna ändras för annan orsak än fel i formaliteterna, och det vore häruti juryn huvudsakligast skilde sig från ständiga nämnden, vilken även dömde, men vars dom vore, lika med domarens, underkastad prövning i högre rätt.

Såsom ovan antytts föreslog lagkommittén för ett särskilt specialfall en anordning, som i viss mån erinrar om jury. Därest nämligen rätten funne part skyldig att till sin i huvudsaken vinnande motpart utgiva ersättning för skada, som denne kunde hava lidit genom själva rättegången eller därmed sammanhängande förhållanden, men omständigheterna vore sådana, att rätten ej ansåg sig kunna i penningar uppskatta den lidna skadan, skulle rätten i sitt utslag endast konstatera skadeståndsskyldigheten; sedan detta utslag vunnit laga kraft, skulle frågan om skadeståndets belopp avgöras av en särskild nämnd, tillsatt vid den rätt, som dömt i huvudsaken, och bestående av sju ledamöter, därav vardera parten utsåg tre och rätten en. Den av nämndens pluralitet omfattade mening skulle lända till efterrättelse.

I fråga om införande av jury i brottmål yttrar lagkommittén: Så vitt på den dömandes förmåga och skicklighet ankomme, kunde visserligen ej genom juryinrättningen vinnas tillförlitligare säkerhet för rättvisa i domslutet än genom den vanliga domstolsorganisationen. Däremot förmenades självständigheten oftare träffas hos en folkvald jury, som efter fulländad förrättning återginge till det enskilda livet, än hos en domarepersonal, som blivit tillsatt av styrelsen och kvarstode i fortfarande tjänsteförhållande. Men även i denna del måste gagneligheten av en juryinrättning mätas efter ståndpunkten av den inre kraft, som utvecklat sig hos folket. Huruvida Sverige uppnått den grad av allmän bildning, den självständighet i nationalkaraktären och den utveckling av de konstitutionella idéerna, som fordrades för antagandet av en juryinrättning i brottmål, tilltrorde sig kommittén ej kunna bedöma med den säkerhet, att kommittén vågade ovillkorligen föreslå juryns införande. Kommittén hade dock ansett sig skyldig att i en så viktig fråga väcka allmänhetens

och den lagstiftande maktens uppmärksamhet och hade därför upprättat ett fristående förslag huru en juryinrättning skulle kunna organiseras, om tiden för dess antagande prövades vara inne.

Enligt detta förslag borde, utom tryckfrihetsmålen, i fråga om vilka tryckfrihetsförordningen fortfarande skulle lända till efterrättelse, endast sådana mål skjutas under jury, i vilka den tilltalade hade så besvärande skäl emot sig, att han ej borde frias, men ändock icke kunde förmås avlägga bekännelse. De vanliga underrätterna kunde således i vanliga fall fria men icke fälla utom i fall av egen bekännelse, dock att, om överrätten, i händelse målet komme under dess prövning, funne beakännelsen ej vara sådan, att den tilltalade bort på densamma fällas, men likväl ansåge så besvärande skäl föreligga mot den tilltalade, att han ej heller borde befrias, överrätten ägde skjuta målet under jury. Detsamma kunde jämväl ske i de fall, då underrätt givit befrielsesdom, men överrätten ansåge bevisningen nog besvärande för att föranleda till åtals utförande inför jury. I avseende å målens beskaffenhet var i regel bestämt, att de borde vara av underställnings egenskap, d. v. s. röra brott, för vilka lägsta straffet inom latituden var straffarbete i minst tre år eller som kunde medföra ständigt vanfrejd. — Oberoende av målets beskaffenhet skulle underrätten alltid hålla fullständig rannsaking därom. Funnes målet därefter böra skjutas under jury, skulle underrättens beslut — i vilket det brott, som skulle inför juryn åtalas, med alla dithörande omständigheter borde noggrant utsättas — underställas överrätten, som, efter att hava hört Konungens ombudsman, prövade, om underrättens beslut borde gillas eller den tilltalade frikännas.

Jurymålen skulle handläggas vid särskilda ting, som borde hållas fyra gånger om året i varje län. Vid jurytinget skulle domarebänken sammansättas av en eller flere överrättsledamöter i förening med ojäviga underdomare i orten, till så stort antal, som erfordrades för att bilda en fullsuten överrätt.

I varje län och särskilt för varje stad skulle årligen trehundra jurymän väljas inför underrätterna genom valmän, utsedda för varje pastorat å allmän sockenstämma.

I fråga om jurymännens egenskaper föreslogos huvudsakligen de kvalifikationer, som i allmänhet fordras för utövandet av medborgerliga förtroendeuppdrag eller för avläggandet av domareed, dock icke någon viss census. Däremot ansågs ett visst kunskapsmått nödigt. Tjänstemän av alla grader voro från jurymannabefattningen uteslutna.

För varje juryting skulle överrätten utlotta erforderligt antal (48, 60) jurymän. Av detta antal skulle rätten först efter lott uttaga 36.

Av dessa ägde vardera parten utan uppgivet skäl utesluta tolv. De tolv återstående utgjorde den i målet godkända juryn. Juryman ägde av allmänna medel åtnjuta ersättning för resa och uppehälle.

Parter och vittnen skulle vid jurytinget ånyo höras.

Efter rannsakingens slut skulle rättens ordförande göra en kort framställning av vad som förekommit, varefter han skulle skriftligen framställa den fråga, varöver juryn borde besluta. Föranledde rannsakingen eller målets beskaffenhet flere frågor, skulle de var för sig framställas. Rätten skulle vidare för juryn uppgiva den lag, vari det åtalade brottet funnes beskrivet.

För den anklagades fällande fordrades minst två tredjedelars pluralitet.

Förklarades svaranden skyldig, skulle rätten, efter parternas hörande, utsätta straff och annan påföljd enligt lag, dock att om den gärning, vartill svaranden förklarats saker, icke enligt lag vore straffbar, den tilltalade skulle frikännas från ansvar.

Hyste rätten den mening, att den tilltalade icke bort förklaras skyldig, ägde den att förordna om ny rannsaking å nästa juryting. Blev den tilltalade även av den juryn förklarad skyldig, skulle detta lända till efterrättelse.

I anledning av juryns beslut fick talan endast föras av den tilltalade, om han förklarats skyldig, samt blott på formella skäl. Över domstolens utslag ägde besvär rum.

Såsom förut anförts avsåg lagkommittén icke att med detta utkast föreslå införande av jury i brottmål. För att emellertid i viss mån ernå jurysystemets fördelar föreslogs ändring i bestämmelserna om omröstning till dom i häradsrätt, så vitt avsåg brottmål. I stället för den kollektiva rösträtt, som enligt 1734 års lag tillkommer nämnden och som kommittén ville bibehålla i tvistemål, skulle i brottmål varje ledamot av häradsrätten erhålla individuell rösträtt, så vitt frågan anginge den tilltalades friande eller fällande. Kommittén hade nämligen funnit denna fråga kunna bedömas mera efter allmänt sunt människoförstånd än efter rättsteorier, och ehuru den ej vågade att i ett enda steg framflytta nämnden till en formlig jury, som dömer utan appell, hade den dock ansett sig utan våda kunna utvidga dess deltagande uti domaremakten i fall, som låge inom dess tillbörliga omdömeskrets.

Den äldre lagberedningen fann i sitt år 1849 framlagda förslag till rättegångsbalk tiden, då antagandet av en juryinrättning kunde ifrågakomma, hava nalkats med snabbare steg, än man väntat. Muntlighet i rättegångsordningen jämte jury vore överallt dagens lösen. Beredningens övertygelse vore därför, att även i Sverige snart nog

skulle finnas nödigt att giva ett större och säkrare omfång åt det offentlig-muntliga rättegångssättet och att med domaremakten införliva det folkelement, juryinrättningen innebure, och ansåg sig beredningen därför böra framlägga ett bestämt förslag till denna inrättning såsom en integrerande del av den föreslagna rättegångsordningen i brottmål. Med tvistemål skulle jury ej taga befattning; för att öka lekmannelementets inflytande även vid dessa måls avgörande i häradsrätt föreslog beredningen minskning av de i rätten tjänstgörande nämndemännens antal; i häradsrätten skulle aldrig tjänstgöra flera än fem och vore rätten domför med endast tre nämndemän. Härigenom skulle betydelsen av varje enskild nämndemans mening komma att ökas. Beredningens ovan omnämnda förslag till anordnande av jury i brottmål anslöt sig i huvudsak till lagkommitténs.

I sitt 1884 avgivna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning yttrar nya lagberedningen, efter att hava framställt skälen för och emot lekmäns deltagande i lagskipningen, speciellt brottmålslagskipningen, bland annat: Beredningen betvivlade icke, att juryn, sedan den väl införlivat sig med domarnas och allmänhetens vanor, i Sverige liksom annorstädes skulle kunna på ett i allmänhet icke otillfredsställande sätt medverka vid rättsskipningen i vissa grövre brottmål. Men juryns införande vore säkerligen ej något framsteg eller någon fördel vare sig i processuellt eller andra avseenden. Det vore ett utbytande av enklare och mindre kostsamma former för lekmannelementet mot en annan mera invecklad och följaktligen även osäkrare samt ojämförligt kostsammare form därför. Den med juriesystemets införande följande större muntlighetens och omedelbarhetens fördelar motvägdes av brister i andra processuella hänseenden. Juryns uppgift, avgörandet av bevis- eller skuldfrågan, innefattade ett subsumerande av det i målet föreliggande faktum under ett visst lagrum, vilket för ett visst slag av brottsliga gärningar utsatte ett visst straff. I skuldfrågan inginge således alltid en rättstillämpning eller lösningen av en rättsfråga och därtill just den viktigaste och svåraste i hela straffprocessen. För denna frågas riktiga besvarande fordrades främst erforderlig insikt om rätta betydelsen av de i lagrummet begagnade juridisk-tekniska termer, vilka ofta vore uttryck för abstrakta begrepp, som lagstiftaren sökt att med största möjliga skärpa och konsekvens fastställa. En viss grad av juridisk kunskap erfordrades oundgängligen för att i dessa hänseenden komma till en med lagstiftarens mening överensstämmande tolkning; dömandet bleve eljest beroende på slump eller tillfällig känslöstämning. Den rättsundervisning, som jurymännen brukade erhålla av domaren, torde i allmänhet för

Bihang till riksdagens protokoll 1916. 9 saml. 6 häft. (Nr 10—11.) 3

dem vara svårfattlig. Det vore därför svårt att fatta företrädet av en anordning, som uteslöte den rättslärde, juridiskt ansvarige och permanente ämbetsdomaren från deltagande i den ifrågavarande rättstillämpningen och lämnade denna uteslutande åt den ej rättslärde, oansvarige och tillfällige jurymannen. Allt som utgjorde en subsumtion av vissa handlingar under bestämda juridiska begrepp avgjordes otvivelaktigt bäst av den förre. Däremot vore det en inkonsekvens att, såsom i jury-systemet ägde rum, utestänga lekmännen från straffmätningen, en uppgift, som för dem lämpade sig i vida högre grad. En annan av jury-systemets svagaste punkter vore nödvändigheten att i bestämda frågor, varå juryn kunde svara ja eller nej, formulera spörsmålen, dels huruvida den tilltalade vore skyldig till åtalade gärningen, dels ock angående övriga därmed sammanhängande omständigheter. Stora processuella svårigheter vore förknippade med uppställandet av dylika frågor, helst då dessas vikt gjorde det nödvändigt att iakttaga den yttersta omsorg och noggrannhet i såväl materiellt som formellt hänseende. Till följd av det nu anförda jämte andra omständigheter vore juryn att anse som den mest invecklade och formalistiska av alla nutidens processuella anordningar och torde därför ävensom av kostnads-skal endast kunna användas för de grövsta brottmålen, vilket åter nödvändiggjorde en mindre tilltalande och svår genomförd klassifikation av målen. Dessutom skulle för jury-system med muntlig processordning utan rätt till appell i bevisfrågan erfordras dels ett ordnat advokatstånd, dels andra mera kvalificerade organ för åtalet och försvaret åndem, med vilka man kunde åtnöjas i ett muntligt-protokollariskt system, och dels nya anordningar för åstadkommande av en förundersökning, mera noggrann och energisk samt mera ägnad att åvägbringa den erforderliga koncentrationen än för närvarande hos oss vore möjligt. Jury-systemet skulle därför bliva lika kostsamt som svårt att genomföra. Då härtill komme, att trots den äldre lagberedningens varma förord för jury-systemet något livligare intresse för detsamma under den långa tid, som därefter förflutit, icke kommit till synes, ansåge sig beredningen icke hava anledning föreslå införandet av jury i vår processordning.

Någon motsvarighet till de tidigare förslagens särskilda nämnd fanns ej i nya lagberedningens förslag, som beträffande såväl tvistemål som brottmål bibehöll häradsnämndens kollektiva rösträtt. Vid överläggning till dom i häradsrätt skulle enligt förslaget ordföranden, om han ansåge det nödigt eller någon av nämnden så påfordrade, föredraga målet i erforderliga delar. Sedan ordföranden därefter själv yttrat sin mening, skulle han tillfråga nämndens ledamöter, om någon av dem

vore av annan mening. Därest ordföranden och en av nämndens ledamöter förklarar sig beredda att utan vidare betänketid genast yttra sig, kunde annan ledamot av nämnden ej erhålla betänketid. Om åter sådant rådtrum erhöles, skulle akten i målet under uppskovstiden hållas tillgänglig för de ledamöter, som av densamma önskade taga del.

Vid 1899 års riksdag väcktes i andra kammaren motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till straffprocesslag, byggd på jurysystemets och den fria bevisprövningens principer. Motion i enahanda syfte väcktes jämväl vid 1906 års riksdag. Båda gångerna avstyrktes motionen av lagutskottet, som därvid bland annat anförde, att utskottet visserligen ej underskattade betydelsen av lekmanneelement i domstolarna men hölle före, att detta element kunde till större förmån för rättsskipningen tillgodogöras enligt vår nuvarande lags principer än genom införande av den för vår lagstiftning förut i regel främmande juryinstitutionen. Särskilt i häradsnämnderna vid underdomstolarna på landet funne utskottet ett institut, byggt på nationell grund och väl ägnat att tillföra domstolen lekmännens praktiska insikt och av juridiska hänsyn obundna syn på tingen. Ingendera motionen föranledde någon riksdagens åtgärd.

I syfte att bereda nämnden ökat inflytande på de vid häradsrätten anhängiga målens och ärendenas avgörande hemställdes i motion vid 1901 års riksdag, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utarbetande av sådan ändring i gällande lag, att landets häradsnämnder måtte kunna åtminstone i någon mån återvinna sitt forna anseende och sin betydelse som folklig institution i underrätterna å landsbygden. I anledning av motionen tillstyrkte lagutskottet skrivelse till Kungl. Maj:t om sådan lagändring att, där av nämnden minst tre fjärdedelar äro från häradshövdingen skiljaktiga och om en mening ense, den mening måtte gälla. Emellertid föranledde ej heller denna motion någon riksdagens åtgärd.

I nu föreliggande motion åsyftas en sådan omläggning av formen för lekmäns deltagande i rättsskipningen vid våra underrätter, speciellt häradsrätterna, att den nuvarande häradsnämnden, som, visserligen med endast kollektiv rösträtt, deltagar i prövningen av alla förekommande mål och ärenden i deras hela vidd, skulle ersättas av en i allenast de mest maktpåliggande civila och kriminella mål fungerande, ur de på vanligt sätt utsedda nämndemännens krets bildad jury. Enligt denna anordning, som motionärerna anse bör komma i tillämpning jämväl vid under rätt i stad, skulle lekmännens deltagande i rättsskipningen begränsas

*Utskottets yt-
rande.*

till endast vissa mål och omfatta allenast själva bevisfrågan, under det att lagtillämpningen på grundval av det av juryn fastslagna sakförhållandet skulle bero på den rättsbildade domaren ensam. I samband härmed förordas inrättande av verkliga och effektiva folkdomstolar även på andra rättsområden.

Jurysystemet såsom form för lekmäns deltagande i rättsskipningen är omstritt. Allra minst torde jury lämpa sig för vidlyftigare eller mera invecklade civila rättstvister, i vilka den för övrigt icke i något land funnit användning. Motionärerna hava säkerligen icke till fullo beaktat, att lekmannelementets inflytande på rättsskipningen snarast skulle minskas, därest den av dem förordade juryanordningen bleve genomförd. I våra häradsrätter äga lekmännen i långt större utsträckning deltaga i den dömande verksamheten; denna rent nationella form av samdömande saknar den i jurysystemet liggande konstlade avgränsningen mellan domarens och lekmännens befogenheter, och vår häradsnämnd deltagar avgörandet av alla mål utan undantag.

Utskottet medgiver väl behovet av lämpliga och tidsenliga reformer på detta område i syfte att stärka nämndens möjligheter och befogenhet med avseende å deltagande i dömandet, men utskottet är förvissat om, att under den utredning rörande en rättegångsreform, som för närvarande pågår, nödig hänsyn kommer att ägnas åt angelägenheten av lekmäns deltagande i domareverksamheten under förhållanden, som tillförsäkra dem tillbörligt inflytande på rättsskipningen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa

att herrar Söderbergs i Hobborn och Anderssons i Milsmaden motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 februari 1916.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.